

ЕКОЛОГІЧНІ РИСИ ВІДНОВЛЕННЯ СОСНИ НА ЗГАРИЩАХ ДП «КРАСНОЛИМАНСЬКЕ ЛГ»

Сірик О.М.

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Процеси природного відновлення спостерігаються, як правило, в межах лісових біоценозів зі певним ступенем порушення його складових частин. Як правило, цей процес активізується на ділянках пройдених лісовою пожежею. Але крім цього потрібно ще присутність деяких екологічних чинників. В першу чергу, це ясне плононошення, по-друге, наявність умов для успішної реалізації самосіву сосни в категорію самосіву, по третє, присутність серії відновлювальних опадів протягом вегетаційного періоду. В подальшому ріст і розвиток підросту обмежується комплексом екологічних чинників. В разі співпадання сприятливих умов навколишнього середовища та широти «екологічного» діапазону підросту спостерігається активізація процесів природного відновлення.

Нами досліджувалося відновлення сосни на згарищах Ямпільського лісництва ДП «Красноліманське ЛГ». На початку травня 2002 року тут відбулася лісова пожежа, в результаті чого на 60-70% пожежею пошкоджено деревостан, зруйновано ярус чагарників, повністю знищено лісову підстилку. Після пожежі, ясне плононошення, за вегетаційний період випала значна кількість опадів. Збіг цих чинників сприяв формуванню молодняка сосни на площі 20,4 га. В результаті суцільно-санітарних рубок повністю усунено вплив материнського деревостану на підріст сосни. Життєвий стан цієї ценопопуляції благонадійний. Даний об'єкт може бути прикладом відтворення сосняків природним шляхом.

Отже, успішність процесів відновлення в умовах пірогенного ряду залежить від цілого ряду екологічних чинників, але найчастіше спостерігається на початковому етапі. Оскільки в даному випадку найбільш вірогідний збіг комплексу сприятливих екологічних чинників, значною мірою стимулюючих процеси відновлення в борах.

Література

1. Гуман В.В. Рубки последнего десятилетия (1914 – 1924) и возобновление вырубок и гарей. – Л., 1926. – 36с. 2. Краснов М.А. Естественное возобновление сосны в связи с рубками и пожарами // В кн.: Бузулуцкий бор. – М-Л.: Гослесбумиздат, 1950. – Т. II. – С.3 – 97. 3. Санников С.Н., Санникова Н.С. Экология естественного возобновления сосны под пологом леса. – М.: Наука, 1985. – 149 с.

УРОЧИЩЕ «ФЕСЕНКОВІ ГОРБИ» – ОСЕРЕДОК ЛУЧНО-СТЕПОВОЇ БІОРІЗНОМАНІТНОСТІ ДИКАНСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ

Смоляр Н.О., Біляєва Т.Г., Чован О.О., Хмелик Л.В.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Урочище «Фесенкові горби» розташоване між селами Великі Будища і Писаревщина Диканського району. До створення Диканського регіонального ландшафтного парку (ДРЛП) на території урочища функціонував загальнозологічний заказник місцевого значення «Фесенкові горби», який із створенням парку увійшов до його заповідної зони. Нині це – один із найцінніших об'єктів ДРЛП площею 70,2 га. Ланцюг горбів тягнеться у пересіченій розлогій балці між селами Писаревщина і Великі Будища. Тут зберігся лучно-степовий ландшафт із групуваннями барвистих різнотравно-злакових степів. Поселення акліматизо-

ваних тут байбаків значною мірою обумовлює фізіономічність балкового степового ландшафту. Складені горби переважно пісковиками. Більша частина їх заліснена, менша знаходиться під випасами, сіножатями. Крутість схилів може сягати 40°.

Урочище являє степові схили з добре розвинуеною яружно-балковою системою. На його території представлені такі природні комплекси – степи, суходільні луки, деревні насадження, болота, озера та широколистяний ліс.

За флористичною класифікацією рослинності степові угруповання урочища «Фесенкові горби» належать до класу *Festuco-Brometea Br.-Bl.et Tx.* і представлені кількома союзами. Основу флористичного ядра становлять такі лучно-степові види як *Salvia verticilata* L., *Trifolium alpestre* L., *Filipendula vulgaris* Moench, *Fragaria vesca* L., *Euphorbia stepposa* Zoz, *Vicia villosa* Roth та ін. Плескати опуклі схили південно-східної експозиції вкриті лучно-степовим злаком *Koeleria cristata* (L.) Pers. На еродованих пагорбах виявлено латки з *Carex colchica* J. Gay, *Erophila verna* (L.) Bess. Днище балки – місцезростання типових лучних рослин (*Alopecurus pratensis* L., *A. geniculatus* L., *Dactylis glomerata* L.). Найпівденніші горби зайняті ксерофітними угрупованнями, що пов'язано з посушливими умовами та піщанистими ґрунтами. У таких умовах виявлені *Helichrysum arenarium* (L.) Moench, *Sedum acre* L., *Plantago lanceolata* L., *Hieracium pillosella* L., *Gypsophilla paniculata* L. та ін. Урочище оточене лісовими насадженнями, де з деревних порід переважає на західних схилах *Quercus robur* L., *Tilia cordata* Mill., *Acer campestre* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Ulmus laevis* Pall., а східні схили засаджені *Pinus sylvestris* L. Флористично багатими є узлісся. Ділянка лук, яка продовжується на південь від урочища – місце зростання типових лучних рослин (*Alopecurus pratensis*, *Trifolium pratense* L., *T. repens* L., *Potentilla reptans* L., *Lotus ucrainicus* Klok. та ін.). На більш зволжених ділянках зустрічається *Ranunculus acris* L., *Geranium palustre* L., *Centaurea jacea* L. На лучно-болотних ділянках виявлені *Gladiolus tenuis* Lieb. та *Orchis palustris* Jacq., занесені до Червоної книги України. На вологих луках спорадично зустрічаються *Inula helenium* L. та *Valeriana exaltata* Mikan – регіонально рідкісні види з лікарськими властивостями.

Таким чином, флора і рослинність Фесенкових горбів відзначається значним степовим характером, що пов'язано з відкритістю ділянок, доброю інсоляцією, ксерофітними умовами, специфічними ґрунтами. Рослинний покрив представлений в основному степовим та лучним різноотрав'яз із значним набором видів, що належать до родин *Poaceae*, *Asteraceae*, *Brassicaceae*, *Fabaceae*, *Lamiaceae*. Незначну площу займають лісові ценози, представлені насадженнями *Robinia pseudoacacia* природними дібровами. По днищу урочища між горбами репрезентовані гідрофільні екотопи, зайняті прибережно-водним високотрав'ям по периферії водойми та озерними гідрофітами (*Typha latifolia* L., *T. agustifolia* L., *Alisma plantago-aquatica* L., *Lythrum salicaria* L., *Bidens tripartita* L. та ін.).

Для даної території наводимо 133 видів наземних хребетних із 25 рядів, 60 родин та 105 родів. Серед них відмічено два види занесені до Європейського Червоного списку (*Crex crex* L., *Plecotus auritus* L.), 5 – до Червоної книги України (*Hieraaetus pennatus* Gm., *Aquila clanga* Pall., *Grus grus* L., *Mustela erminea* L., *Meles meles* L.) та 15 – до регіонального списку (птахи: *Milvus korschun* Gm., *Circus pygargus* L., *Erythropus vespertinus* L., *Perdix perdix* L., *Scolopax rusticola* L., *Columba oenas* L., *Troglodytes troglodytes* L., *Turdus viscivorus* L., *Phylloscopus trochilus* L., *Siphia parva* Bchsch., *Anthus campestris* L., *Spinus spinus* L.; ссавці: *Marmota bobac* Mutl.; плазуни: *Vipera berus* L.; земноводні: *Pelobates fuscus* Laur.). Фауна наземних хребетних репрезентована чотирма фауністичними комплексами: лучно-степовим, деревно-чагарниковим, прибережно-водним, та синантропним. Орнітофауна представлена 91 видом, що належать до 14 рядів, 38 родин та 71 роду (29,4% від загальної кількості видів птахів, зафіксованих на території Полтавської області). У гніздовий період

на території виявлено близько 65 видів. Відмічено також 29 видів ссавців, що належать до 6 рядів, 11 родин та 22 родів (43,9% від загальної кількості видів звірів Полтавської області). Із 1988 року на території урочища здійснюються роботи з акліматизації байбака. Нами проводяться фенологічні та етологічні спостереження за групою цих тварин. Із плазунів відмічено 7 видів із 11 відомих для Полтавщини, що належать до 2 рядів, 4 родин та 4 родів. Із 10 видів земноводних, відомих для області, на території урочища виявлено 9, що належать до 2 рядів, 6 родин та 6 родів. Наводимо список комах на степових та лучно-степових ділянках схилів балок, які є типовими у пізньолітній період (дослідження проводилися учнем 11 класу гімназії №32 м. Полтави, слухачем Очно-заочної біологічної школи при Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді Р.О. Касалою, обробка і визначення матеріалу проводилися під керівництвом асистента кафедри біології людини і тварин Полтавського державного педагогічного університету О.В. Паляниці): ряд *Mantodea* – *Mantis religiosa* L., ряд *Orthoptera* – *Caliptamus italicus* L., *Stenobothrus lineatus* Panz., *Omocestus ventralis* Zett., *Myrmeleotettix maculatus* Thnb., *Chorthippus albomarginatus* Deg., *Chorthippus dorsatus* Zett., *Glyptobothrus brunneus* Thnb., *Glyptobothrus vagans* Ev., *G. macrocerus* F.-W., *Chrosiothraon dispar* Germ., *Mecostethus grossus* L., *Aiolopus thalassinus* F., *Oedipoda caerulea* L., *Sphingonotus caeruleus* L.; ряд *Coleoptera* – *Cetonia aurata* L., *Lacon murinus* L., *Adalia bipunctata* L., *Coccinella septempunctata* L.; ряд *Hemiptera* – *Graphosoma lineatum* L.; ряд *Lepidoptera* – *Pieris brassicae* L., *P. napi* L., *Pyrameis atalanta* L., *Vanessa io* L.. Поблизу водойм і частково на луках зустрічаються: ряд *Odonata* – *Calopteryx splendens* Harr., *Libellula depressa* L., *Sympetrum flaveolum* L., *Libellula quadrimaculata* L., *Sympetrum pedemontanum* All., *S. vulgatum* L., *Cordulia aenea* L., *Gomphus vulgatissimus* L.. До водних комах належать: ряд *Hemiptera* – *Ranatra linearis* L., *Nera cinerea* L., *Ilyocoris cimicoides* L., *Notonecta glauca* L.; ряд *Coleoptera* – *Dytiscus latissimus* L., *Dytiscus marginalis* L.. Ентомофауна урочища, як і всього парку, потребує детального вивчення у різні періоди весняно-літньо-осіннього періоду.

До 2007 р. на території урочища здійснювалось випасання худоби. Нині деякі ділянки лучно-степові підлягають викошуванню. Зафіксовані випадки весняних та осінніх палів, неконтрольованого збору лікарських рослин, турбування тварин (байбаків).

Таким чином, урочище «Фесенкові горби» характеризується високими показниками наукової цінності (репрезентативності та унікальності): ландшафтною, ценотичною, флористичною, фауністичною (як місце поселення байбаків та проведення робіт із їх акліматизації), є цінним осередком лучно-степової біорізноманітності ДРЛП.

СТАН ОХОРОНИ ТА ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДКІСНИХ РОСЛИН ЛУБЕНЬСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Солодовник А.В.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У Лубенському у районі Полтавської області, який розташований у межах типового Лісостепу України, на сьогодні функціонує 19 природно-заповідних об'єктів. Площа заповідного фонду становить близько 1,27% від загальної площі району, що є недостатнім для збереження біорізноманітності краю. Основну площу заповідного фонду складають три об'єкти: ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Червонобережжя», ботанічний пам'ятки природи місцевого значення «Морозівська дача» та «Мгарська дача».

У флорі вищих судинних рослин Лубенського району за літературними даними